گفت‌وگو با شمس‌الحق آریانفر، مسئول دفتر فرهنگی بنیاد مسعود و سیدفضل‌الله قدسی، شاعر اهل افغانستان

فارسی در خطر است

طالبان به دنبال قطع پیوند کشورهای فارسی‌زبان است

شمس‌الحق آریانفر

سیدفضل‌الله قدسی

سارا معصومی

تابستان ۱۴۰۰ برابر با آگوست ۲۰۲۱، تاریخی بود که افغانستان پس از ۲۰ سال دوباره شاهد بازگشت طالبان به رأس هرم قدرت در این کشور و سقوط جمهوریت با فرار محمداشرف غنی از ارگ ریاست‌جمهوری در کابل بود. طالبان که به مدد توافق امنیتی انجام‌گرفته با ایالات متحده در پایتخت قطر به قدرت بازگشتند، از همان ابتدا رفتاری دوگانه در پشت تریبون و مجامع بین‌المللی و کوچه و خیابان‌های کابل و دیگر شهرهای افغانستان داشتند. چهره‌هایی که در گفت‌وگو با مقام‌های رسمی دیگر کشورهای منطقه و فرامنطقه وعده احترام به حقوق بشر، رعایت اصول همسایگی، ممانعت از تبدیل‌شدن افغانستان به خانه امن برای تروریست‌ها و البته احترام به حقوق بشر می‌دادند، در مواجهه با مردم افغانستان همان مسیر سرکوب و خفقان را که در دوره اول حکومت خود در پیش گرفته بودند، تکرار کردند. محروم‌کردن دختران و زنان از مدارس، محل کار و حتی زندگی اجتماعی به‌علاوه سرکوب هزاره‌ها و شیعیان و برخورد همه‌جانبه با زبان فارسی به شمول جمع‌آوری کتاب‌هایی که به این زبان نوشته شده‌اند، تنها مشتی نمونه خروار از افغانستان پس از بازگشت طالبان به قدرت است. چرا طالبان سر ستیز با زبان فارسی دارد؟ از دست کشورهای همسایه و به‌ویژه هم‌زبان با افغانستان برای مقابله با چنین سیاستی چه کاری ساخته است؟ مقاومت فرهنگی در کنار مقاومت نظامی در برابر طالبان از چه ظرفیت‌هایی برای تحت فشار قراردادن این گروه برخوردار است؟ و پرسش‌هایی از این جنس را با شمس‌الحق آریانفر، مسئول دفتر فرهنگی بنیاد مسعود و سیدفضل‌الله قدسی، شاعر اهل افغانستان، در میان گذاشتیم که این روزها مشغول پیگیری برگزاری جشنواره‌ای با عنوان «فارسی وطن است» هستند. جشنواره‌ای برای انعکاس قدرت و توانایی زبان فارسی و اشتراک‌های فرهنگی میان ایران و افغانستان در روزهایی که طالبان کمر همت برای نابودی این نقطه اتصال میان دو کشور بسته است.

◆ در دو سال گذشته، بعد از بازگشت طالبان به قدرت ما شاهد افزایش فشارهای این گروه برای حذف زبان فارسی از افغانستان بوده‌ایم؛ از صدور دستورالعمل‌هایی برای ممنوعیت استفاده از این زبان در مکاتبه‌های رسمی تا جمع‌آوری کتاب‌هایی که به زبان فارسی هستند. فکر می‌کنید این مسئله در میان اخبار سیاسی، اقتصادی و امنیتی که از افغانستان به گوش می‌رسد، چه اهمیتی دارد؟

شمس‌الحق آریانفر: زبان ۷۰ درصد از جمعیت افغانستان، فارسی است و صددرصد از جمعیت افغانستان به زبان فارسی صحبت می‌کنند. زبان فارسی در افغانستان زبان بین‌الاقوامی و یگانه زبانی است که همه اقوام در افغانستان در آن با هم گفت‌وگو می‌کنند و کلام هم را متوجه می‌شوند.

در افغانستان زبان فارسی، زبان علم است. علم و دانش و آگاهی از طریق زبان فارسی منتقل می‌شود؛ چراکه همه مردم به زبان‌های خارجی مسلط نیستند و زبان فارسی به زبان منبع علم و دانش برای مردم تبدیل شده است. زبان دانشگاه و تحصیلات عالی و زبان اداری، دولتی و مکاتبه و دادوستد هم فارسی است. اکنون گروهی در افغانستان حاکم شده که گویا نماینده حدود ۳۰ درصد از جمعیت افغانستان است و البته از نظر ما این گروه (طالبان) حتی نماینده همان جمعیت هم نیست. طالبان، گروهی است که به وسیله ایالات متحده به افغانستان آورده شده است. طالبان دشمنی با زبان فارسی را آغاز کرده است.

◆ چرا معتقد هستید طالبان با زبان فارسی سر دشمنی دارد؟ چرا باید با این زبان مشکل داشته باشند؟

دشمنی با زبان فارسی، فرهنگ فارسی و هرچه به فارسی و فارسی‌زبان‌ها تعلق دارد، برنامه طالبان است. یکی از دلایل این ستیز طالبان با زبان فارسی این است که فارسی نقطه پیوند کشورهای منطقه با یکدیگر است. فارسی در افغانستان با ایران یگانگی دارد و طالبان نخستین مسئولیتی که برای خود تعریف کرده، قطع این حلقه پیوند و اتصال منطقه‌ای است. آنها می‌خواهند از افغانستان جزیره‌ای بسازند که با دیگر کشورها در منطقه هیچ پیوند و اتصالی نداشته باشد و از این جزیره به‌عنوان یک مرکز تروریستی علیه همین کشورهای منطقه استفاده کنند. اگر مردم در افغانستان علایق مشترک زبانی، تاریخی و فرهنگی با دیگر کشورهای منطقه داشته باشند، کار برای قدرت‌های استعماری برای استفاده از افغانستان سخت خواهد شد؛ بنابراین آنها گروهی را در افغانستان در رأس امور گذاشته‌اند که بیشترین دشمنی را با زبان فارسی دارند و درحالی‌که ادعا می‌کنند مسلمان هستند، اما اتفاقا با مسلمانان دشمنی بیشتری دارند. طالبان نه‌تنها با شیعیان بلکه با اهل تسنن هم دشمنی دارند. می‌توان گفت که طالبان آپارتاید زبانی، فرهنگی، مذهبی، قومی و جنسیتی در افغانستان به راه انداخته است. طالبان بسیاری از اقوام افغانستان را وادار به کوچ‌های اجباری می‌کند. طالبان در آپارتاید جنسیتی که به راه انداخته، دختران و زنان را از تحصیل و کار محروم کرده است.

در چنین شرایطی ما دو راه داریم: یا باید تسلیم چنین جهالتی در قرن بیست‌ویکم شویم؛ جهالتی که در هیچ نقطه دیگری از دنیا نظیر ندارد. گاهی اوقات وقتی شعار درخواست تعامل با طالبان را از کشورهای استعماری مانند ایالات متحده و کشورهای اروپایی می‌شنویم، این سؤال به ذهن ما خطور می‌کند که اگر این نظام را قابل تعامل و پذیرش می‌دانید، چرا برای خودتان چنین نظام‌های سیاسی را تجویز نمی‌کنید؟ سیاستمداران در این کشورها چنین نظامی را برای خود و مردم خود نمی‌پسندند، اما همان را بر مردم افغانستان روا می‌دارند.

اگر در برابر چنین جهالتی تسلیم نشویم، تنها یک راه باقی می‌ماند و آن هم ایستادگی در برابر این جهالت است. ما ناگزیر بودیم که برای دفاع از زبان، فرهنگ و تاریخ خود و به‌ویژه آنکه طالبان را گروهی تروریستی می‌دانیم، به ایستادگی در برابر آنها بپردازیم. طالبان یک گروه تروریستی است و درحال‌حاضر هم قریب به ۳۰ گروه تروریستی از کشورهای منطقه و فرامنطقه در افغانستان آزادانه زندگی می‌کنند. طالبان، افغانستان را به لانه تروریست‌ها در جهان تبدیل کرده و هدف آنها هم تبدیل‌کردن افغانستان به نقطه داغ و بحران در منطقه است. طالبان برای آمریکا سربازانی هستند که می‌توانند تا مدت‌ها در خدمت ایالات متحده باشند و به همین دلیل است که آمریکا امکانات فراوانی را در اختیار طالبان قرار داده است. از روز نخست بازگشت طالبان به قدرت، هر هفته ۴۰ میلیون دلار رسما در اختیار طالبان قرار می‌گیرد و البته آمار شنیده‌شده غیررسمی چند برابر این رقم است. بخشی از بودجه‌ای که آمریکا در افغانستان خرج می‌کند، برای تجهیز گروه‌های تروریستی فعال در افغانستان است که مدیریت آنها در حقیقت در اختیار آمریکاست تا از آنها علیه کشورهای منطقه استفاده کند.

ما جز مبارزه و مقاومت در برابر طالبان راهی نداریم. یک نوع مبارزه و مقاومت مسلحانه است و نوع دیگر هم مقاومت فرهنگی و علمی است که ما در حال تمرین همین مقاومت هستیم.

◆ برگزاری جشنواره «فارسی وطن است» را هم در راستای همین مقاومت و تلاش فرهنگی می‌دانید؟

بله، ما مسابقه‌ای را با عنوان «فارسی وطن است» به راه انداختیم. این مسابقه در سه حوزه شعر، داستان و مقاله‌های تحقیقی بر محور زبان فارسی دایر شده است. ما در این مسابقه به این پرسش‌ها می‌پردازیم که چگونه می‌توان از زبان فارسی حمایت کرد و آن را توسعه داد. فراخوان این مسابقه از سه ماه پیش داده شده و آثاری هم به دست ما رسیده است. یکی دیگر از کارهایی که در قالب این مسابقه انجام دادیم، این است که سراغ انتشار دیدگاه شخصیت‌های بزرگ زبان فارسی رفتیم. این مسابقه برای نسل جوان است و استادان در این رقابت شرکت نمی‌کنند؛ بنابراین به سراغ آنها هم رفتیم تا دیدگاه آنها را درباره دشمنی طالبان با زبان فارسی و راهکارهای پیش‌رو برای مقابله با این جهالت بدانیم.

◆ امروز مردم در داخل افغانستان با بحران امنیتی، اقتصادی و حتی اجتماعی وسیعی روبه‌رو هستند؛ در چنین شرایطی محافظت از زبان فارسی تا چه اندازه در فهرست اولویت‌های آنها قرار دارد؟

تاریخ افغانستان مملو از حضور کشورهای مختلف است. در افغانستان ۲۲ کشور سوسیالیستی ۱۰ سال حضور داشتند و تروریست‌های بیش از ۴۰ کشور در افغانستان فعال بودند و کلا می‌توان گفت که در ۴۰ سال اخیر حداقل صد کشور دنیا عملا در افغانستان سرباز داشته و حضور داشتند. یکی از ابزارهای دنیای استعمار برای حکومت در کشورهای دیگر ایجاد تفرقه است و حتی روس‌ها هم در افغانستان کمونیست‌ها را به چند گروه تقسیم کرده بودند تا اتحادی میان آنها شکل نگیرد.

بله مردم در افغانستان گرسنه هستند اما دغدغه اصلی آنها این است که زبان و فرهنگ ما در حال نابودی است و باید آن را نجات بدهیم. در چنین شرایطی می‌بینیم که یک هماهنگی کامل در داخل و خارج از افغانستان برای پاسداری از زبان فارسی و فرهنگ وجود دارد.

در افغانستان خشونت بی‌حدوحصری در جریان است و مخالفان و منتقدان طالبان بدون پرس‌وجو همه سرکوب می‌شوند. در افغانستان به شکل سنتی کسی زنان را در بیرون از خانه مورد بی‌حرمتی قرار نمی‌داد اما اکنون طالبان روزانه صدها دختر را در خیابان‌ها بازداشت کرده و می‌برد. این روزها در افغانستان شاهد این پدیده بی‌سابقه هستیم که افراد را به همراه خانواده‌های آنها بازداشت می‌کنند. برای مثال، اگر دختری را به دلیل اعتراض او به وضعیت زنان بازداشت کنند، همین سرنوشت در انتظار همسر و فرزندان و وابستگان او هم خواهد بود. در افغانستان آمار خودکشی دختران بسیار بالاست و بسیاری از آنها هم ناپدید شده‌اند؛ این در حالی است که کشوری همچون آمریکا، نقض حقوق زنان را در کشورهایی که بخواهد بزرگ می‌کند و به آن واکنش نشان می‌دهد اما در کشوری مانند افغانستان صدها دختر و زن روزانه آزار می‌بینند و صدایی بلند نمی‌شود. برنامه آمریکا برای طالبان این است که از این گروه برای پیشبرد اهداف خود که یکی از آنها ناآرام‌کردن ایران و ایجاد مزاحمت برای روسیه است، استفاده کند.

◆ چه مسئولیتی برای دولت‌های کشورهای فارسی‌زبان دیگر که تهدید طالبان برای زبان فارسی را چندان جدی نگرفته‌اند، قائل هستید؟

فضل‌الله قدسی: در مجموع اذهان عامه مردم در دو حوزه زبان فارسی در افغانستان و تاجیکستان، به‌خصوص در قشر فرهنگی، این است که ایران را به دلیل نقش تأثیرگذاری که داشته و نهادهایی که برای حفظ زبان فارسی در ایران تعریف شده، متولی زبان فارسی می‌دانند. در افغانستان هیچ نهادی که متولی صیانت از زبان فارسی باشد وجود ندارد. اینجا فرهنگستان است اما در افغانستان صرفا یک آکادمی علوم داریم که تنها مسئولیت یک بخش آن این است که از زبان فارسی و زبان‌های ملی صیانت کند. متأسفانه همین آکادمی علوم هم بیشتر درصدد ایجاد دسیسه علیه زبان فارسی است.

بنابراین مردم از درون افغانستان ناامید هستند که حرکتی برای حفظ زبان فارسی صورت بگیرد. اولین توقع مردم افغانستان این است که جمهوری اسلامی ایران در راستای همان مسئولیتی که برای صیانت از زبان فارسی دارد، محدوده مسئولیت خود را فراتر از مرزهای ایران تعریف کند و حضور فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان را به مرز سیاسی محدود نکند. ایران در دو، سه دهه اخیر هم همین نقش را داشته است. از سوی دیگر، فرهنگی‌های افغانستان تعصب خاصی نسبت به زبان فارسی دارند که به دلیل رقابت‌هایی است که بین زبان فارسی و حاکمیت بوده است. در دو دهه اخیر تلاش بر این بوده که دستاوردهای زبانی که در حوزه ایران وجود داشته است، در افغانستان هم بازتاب پیدا کند. مثلا بخش عظیمی از واژگان عمومی که فرهنگستان مصوب کرده در یک حرکت آگاهانه از طریق رسانه‌های صوتی و تصویری و مجازی و حقیقی وارد زبان گفتاری و نوشتاری افغانستان شده است. در مقطعی ارزیابی داشتیم و دیدیم که بیش از ۹۰ درصد از واژگان عمومی مصوب فرهنگستان در افغانستان به راحتی وارد حوزه زبان نوشتاری و گفتاری مردم افغانستان شده است.

انتظار می‌رود جمهوری اسلامی ایران در وضعیت کنونی که به‌شدت زبان فارسی مورد هجمه قرار گرفته و آثار و نشانه‌های زبان فارسی از اداره‌ها، خیابان‌ها و مکاتب در افغانستان برچیده می‌شود، توجه بیشتری به زبان فارسی بکند.

متأسفانه در سیاستی که در ایران در ارتباط با افغانستان پیگیری می‌شود بیشتر جنبه‌های سیاسی و امنیتی قضیه برجسته است و نه جنبه فرهنگی. حتی مجموعه‌ای اکنون در ایران فعال است که تلاش می‌کند خصومت امارت طالبان با زبان فارسی و فرهنگ مشترک کشورهای فارسی‌زبان منطقه را کم‌رنگ کرده یا بی‌اهمیت جلوه دهد. حتی برخی درصدد تطهیر طالب هستند. بنابراین ما نگران هستیم که در مجموع بدنه نظام جمهوری اسلامی در ایران در مسیری سیاست‌گذاری کند که بیشتر بعد امنیتی و سیاسی را برجسته کرده و این غفلت به طالبان فرصت قلع و قمع دستاوردهای زبان فارسی را بدهد.

شمس‌الحق آریانفر: یکی از کارهایی که دولت ایران می‌تواند با استفاده از نفوذی که بر طالبان دارد انجام دهد، این است که حداقل به آنها توصیه کند که فارسی زبان بدنه بزرگی از یک کشور و زبان دوم جهان اسلام است و ما هم در این زمینه دغدغه داریم. گذشته از این، جمهوری اسلامی در ایران باید بداند که با مرگ فارسی، تشیع هم از افغانستان خواهد رفت. در افغانستان امروز که طالبان ادعای دوستی با جمهوری اسلامی ایران را هم دارد، در هر هفته شاهد یک تا دو انفجار در جمع شیعیان هستیم. این حملات در مکان‌هایی مانند مدرسه، دانشگاه یا محل زندگی شیعیان در افغانستان انجام می‌شود و نه در محل‌هایی که ادعا کنند اعتراض‌هایی علیه طالبان در آنها در جریان بوده است. کار دیگری که جمهوری اسلامی ایران می‌تواند انجام دهد، این است که فرصت‌هایی را برای نهادهای فرهنگی که در ایران فعال هستند، ایجاد کنند. در حال حاضر قریب به شش تا هفت میلیون افغانستانی در ایران هستند و جمهوری اسلامی می‌تواند فرصت شکل‌گیری نهادهای فرهنگی برای این افراد را فراهم کند.

جمهوری اسلامی می‌تواند برای چاپ کتاب تسهیلاتی را برای افغانستانی‌های مقیم ایران فراهم کند. طالبان اخیرا در افغانستان جمع‌آوری کتاب‌های فارسی را آغاز کرده‌اند و در یکی از تازه‌ترین این موارد ۳۰ هزار کتاب را در یک روز جمع‌آوری کرده‌اند. طالبان این کتاب‌های فارسی را غیراسلامی خوانده و باید گفت که موضوع بیشتر این کتاب‌ها هم مذهب تشیع بوده است.

یکی از کارهای دیگری که ایران می‌تواند انجام دهد، فعال‌سازی یک دانشگاه مجازی برای افغانستانی‌هاست. فرضا اگر ۱۰ میلیون دختر داخل افغانستان با آمدن طالبان از شرکت در دانشگاه محروم شده‌اند، می‌توانند در این دانشگاه‌های مجازی ثبت‌نام کرده و شرکت کنند. این کار می‌تواند به کمک دختران و پسرانی از سرتاسر افغانستان و اقوام مختلف بیاید؛ چراکه بسیاری از آنها به زبان فارسی آشنا هستند و به همین زبان هم آموزش می‌بینند. این فرصت فقط در اختیار ایران است که بتواند چنین دانشگاه مجازی را راه‌اندازی کند. این اقدام ایران به دوستی جمهوری اسلامی با طالب هم آسیبی وارد نخواهد کرد.

الان آمریکا دانشگاه مجازی برای افغانستانی‌ها دایر کرده اما تعداد کسانی که زبان انگلیسی می‌دانستند محدود است و راه‌اندازی دانشگاه به زبان فارسی توانایی است که صرفا در اختیار ایران است. با فعال‌شدن این دانشگاه در ایران، جغرافیای بزرگ زبان فارسی احیا می‌شود و یک پاکستانی هم می‌تواند در این دانشگاه ثبت‌نام کند. ایران با این کار می‌تواند به جامعه بین‌المللی هم تشری بزند که شما در شعارهایتان از دختران و زنان افغانستانی حمایت می‌کنید اما ما با راه‌اندازی مدرسه و دانشگاه مجازی به زبان فارسی عملا از آنها حمایت می‌کنیم. ما باید تلاش کنیم سرنوشتی که بر سر زبان فارسی در جغرافیای هند، بالکان و آسیای میانه آمد و از این مناطق جمع شد در افغانستان تکرار نشود.

◆ استقبال از این جشنواره «فارسی وطن است» چگونه بوده است؟

فضل‌الله قدسی: استقبال از این جشنواره بسیار خوب بوده است. از کشورهای مختلف ایران، افغانستان و تاجیکستان و کشورهای اروپایی آثاری ارسال شده و آماده برای ارزیابی و داوری استادان هستند. در این مدت با برخی نهادهای فرهنگی در ایران وزارت ارشاد و حوزه هنری و سایر نهادهای فرهنگی که علاقه‌مند به این حوزه کار مشترک با افغانستان هستند، رایزنی‌هایی داشته و آنها را در جریان قرار دادیم. ما با شخصیت‌های برازنده ادبی- فرهنگی افغانستان در ارتباط هستیم و گفت‌وگوهایی با آنها در راستای غنابخشیدن بیشتر به جشنواره داشته‌ایم. امیدوار هستیم که به بهانه این جشنواره و مسابقه بتوانیم محتوایی را که از نظر کمی و کیفی درخور توجه باشد، تولید کنیم. خوشبختانه وزارت ارشاد برای کمک به ما در برگزاری این جشنواره اعلام آمادگی کرده است.

◆ جدول ۴۷۰۸ ◆ طراح: بیژن گورانی

افقی:

۱- غم و غصه- کتابی تألیف اسدی طوسی- عضو رونده ۲- پرنده نوک دراز- علوم و دانش‌ها- اصطلاحی در ورزش کشتی۳- دوستی و محبت- شهری در استان قم- پهلوان افسانه‌ای آذری ۴- طولانی‌ترین رود ایران- بها بازار- لیکن ۵- حیوانی که به آن زکات تعلق می‌گیرد- گلوله‌ای که برای اطمینان از مردن شخصی شلیک می‌کنند ۶- پهلوان- سازگاری- بینی ۷- مورد تمسخر و طعنه قرارگرفته- چوپان- دلگیرشدن ۸- اکنون- شیوه عمل- پیکار۹- غضروف هلالی در مفصل زانو- صحرا- منجمد۱۰- رشته باریک و دراز- حالت قانونی پیدا کردن- زمینه۱۱- از آثار شهید مطهری- مستند حیات وحش۱۲- گذرگاه- با سرعت زیاد و بدون توقف- شهری در استان همدان ۱۳- چهارپایان- میمون آدم‌نما- غیرقابل تغییر ۱۴- درج‌شده- اعمال انعکاسی- اهلی، مطیع ۱۵- ضربه سر در فوتبال- گران‌ترین نخ- عریان

عمودی:

۱- سرمشق- کبوتر دشتی- افسون، فریب ۲- از خوانندگان فقید آواز سنتی ایرانی که در برنامه گل‌ها فعالیت چشمگیری داشت- عضو ۳- ضربه‌ای در بدمینتون- نام قدیمی شهر سنت‌پترزبورگ ۴- صحیح- خورشیدگرفتگی- تیز و برنده ۵- همدست بی‌دست! - فراوانی- نویسنده- چاه عمیق ۶- سند پیمان زناشویی- جانوری گوشتخوار با بدنی باریک و پاهای کوتاه۷- گودال- گنج- زنان بر سر کنند ۸- فرو رفتن خورشید در افق- سلسله آغا محمدخان- در میان رنگ‌های سرد، کمترین طول موج را دارد ۹- فرق و اختلاف- شهری در مازندران- درد و رنج۱۰- نان خردشده در آبگوشت- از شیوه‌های مهم معماری اروپا در قرون وسطی۱۱- خاک سرخ- برودت- پرتابه ورزشی- دشنام دادن۱۲- گرم نیست- بار الکتریکی را در خود ذخیره می‌کند- اصل و نسب۱۳- از جهت‌های فرعی- پارچه بریده‌شده به‌اندازه دوخت لباس۱۴- شهری در ایتالیا- رمانی از پاتریک وایت، نویسنده نوبل برده استرالیایی ۱۵- پاکی نیت- همنشین- جای تنگ و تاریک

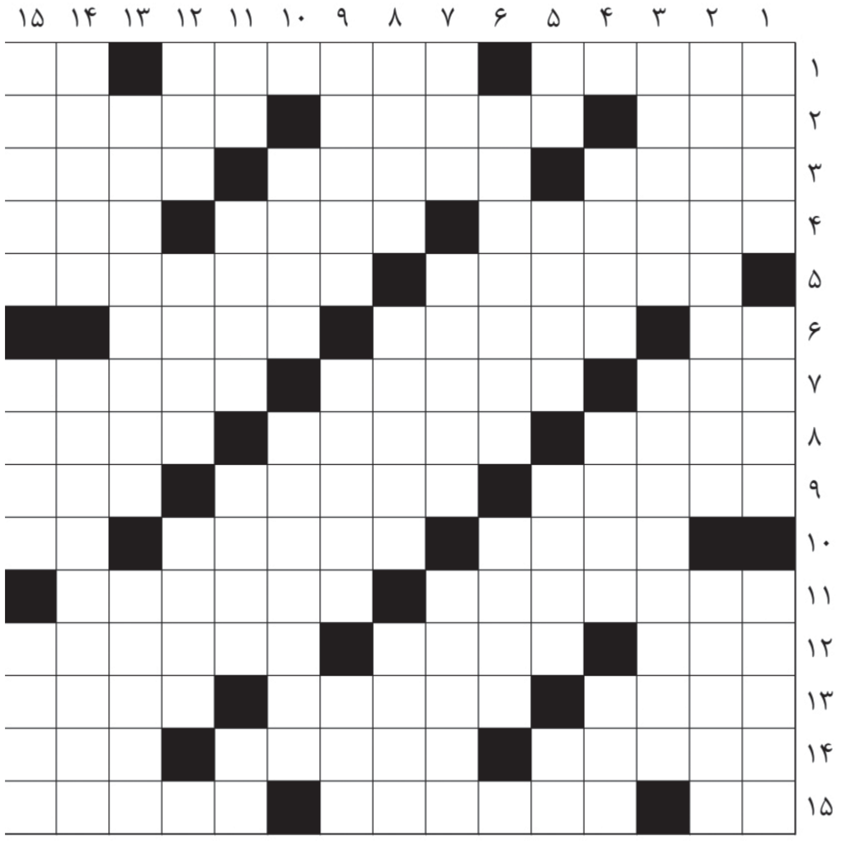

◆ حل سودوکو سخت

۵	۸	۷	۳	۱	۴	۲	۶	۹
۶	۱	۴	۲	۹	۷	۸	۵	۳
۹	۲	۳	۶	۸	۵	۴	۷	۱
۸	۳	۵	۱	۴	۹	۶	۲	۷
۷	۶	۹	۵	۲	۸	۱	۳	۴
۲	۴	۱	۷	۶	۳	۹	۸	۵
۳	۹	۸	۴	۷	۶	۵	۱	۲
۱	۵	۶	۹	۳	۲	۷	۴	۸
۴	۷	۲	۸	۵	۱	۳	۹	۶

◆ حل سودوکو ۳۷۰۳

۷	۸	۶	۴	۳	۱	۵	۹	۲
۴	۲	۳	۷	۹	۵	۱	۸	۶
۹	۵	۱	۶	۲	۸	۳	۴	۷
۸	۹	۷	۵	۴	۳	۶	۲	۱
۲	۱	۵	۹	۶	۷	۸	۳	۴
۳	۶	۴	۱	۸	۲	۹	۷	۵
۶	۳	۸	۲	۱	۴	۷	۵	۹
۵	۴	۹	۳	۷	۶	۲	۱	۸
۱	۷	۲	۸	۵	۹	۴	۶	۳

◆ حل جدول ۴۷۰۷

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ب	ه	■	د	ی	ب	ا	■	ج	م	ا	ل	■	س	ن
۲	ب	ا	ن	و	■	ا	ل	ا	غ	■	س	ی	ا	ه	ه
۳	و	ل	ت	ر	■	ت	و	ر	ج	■	ک	ب	ر	ی	ا
۴	■	ت	ر	ی	ک	و	■	م	غ	ا	ی	ر	ت	■	ی
۵	م	ر	د	■	ه	م	ر	ا	ه	ی	■	ا	د	م	ی
۶	ح	■	ا	و	ر	ی	و	ن	■	ش	ک	ل	ا	ت	■
۷	ت	ا	م	ل	■	■	ب	ی	گ	ا	ه	■	د	ک	ه
۸	ا	ز	■	ا	م	گ	ا	■	ا	ن	ف	س	■	د	ا
۹	ط	ا	س	■	ح	س	ن	ا	ت	■	■	ل	ی	ی	م
۱۰	■	د	خ	ا	ل	ت	■	ر	ه	ن	م	و	د	■	و
۱۱	م	ه	ت	ر	■	ا	ه	د	ا	ی	ی	■	ا	س	ن
۱۲	ا	■	گ	د	ا	خ	ت	ن	■	ه	ل	ی	ل	ه	■
۱۳	م	ع	ی	ش	ت	■	ا	گ	ر	ا	■	د	ل	م	ه
۱۴	ا	د	ر	ی	س	■	ک	ی	ف	ر	■	ک	ه	ی	ر
۱۵	ن	ن	■	ر	ز	م	ی	■	ت	ی	م	ی	■	ه	س

◆ سودوکو سخت ۳۷۰۴

زمان پیشنهادی: ۴۰ دقیقه

قانون‌های حل جدول سودوکو:

۱- در هر سطر و ستون باید اعداد یک تا ۹ نوشته شود. بدیهی است که هیچ عددی نباید تکرار شود.

۲- در هر مربع ۳×۳ اعداد یک تا ۹ باید نوشته شود و در نتیجه هیچ عددی نباید تکرار شود.

۵						۴	۶	
	۲	۶						
۳					۶		۷	۸
۲	۶			۷				
			۳		۸			
				۵			۸	۱
۸	۴		۲					۷
						۶	۳	
	۹	۲						۴

◆ سودوکو ساده ۳۷۰۴

زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه

سودوکو

سودوکو Sudoku یک واژه ترکیبی ژاپنی به معنای عددهای بی‌تکرار است و امروزه به جدولی از اعداد گفته می‌شود که به عنوان یک سرگرمی رایج در نشریات کشورهای مختلف به چاپ می‌رسد.

۵	۶			۹				
۹	۱	۷			۳			
	۳				۷		۱	۶
	۴				۸		۲	
۸		۲				۱		۴
	۵		۷				۶	
۳	۲		۸				۵	
			۶			۲	۹	۳
				۷			۸	۱